

הלכות הנהגת אדם בבוקר

א דין השכמת הבוקר וכו' י"ט סעיפים:

א יתגבר כאר"י לעמוד בבוקר לעבודת בוראו יתברך שלכך נברא^א ולכך מחזיר לו נשמתו ואף אם יסתנו ויצרו לאמר עדיין לא שבעת משנתך יתגבר עליו לקום שיהא הוא מעורר השחר ויחשוב בלבו לפני מי הוא שוכב^ב וידע שמלך מלכי המלכים הקב"ה חופף עליו שנאמר^ג הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה' ואלו היה שוכב לפני מלך כשר ודם שעומד עליו היה מתחייב בנפשו ק"ו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ולכן יקום מיד ברויזות לעבודת בוראו^ד יתברך ויתעלה^ה ואל יאמר הנני שוכב במטתי ואלמוד^ו אלא יעמוד וילבוש מלבושיו משום שנאמר^ז הכון לקראת אלהיך ישראל:

ב וכן יחשוב בכל עסקיו ועניניו^ח כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לברו בביתו כשיבתו ותנועותיו והוא לפני מלך גדול ואין דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו כדבורו במושב המלך כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול מלך מלכי המלכים הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו כמ"ש^ט אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' מיד יגיע אליו היראה וההכנעה מפחד הבורא יתברך ויבוש ממנו המיד:

ג ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו^י בעבודת בוראו יתברך ומ"מ לא יענה דברי ענות כנגד המלעיגים^{יא} שלא יקנה קנן בנפשו להדות עו פנים אפילו שלא במקום עבודתו יתברך:

ד ואם אינו יכול להשכים קודם אור הבוקר^{יב} מכל מקום לא יאחר זמן התפלה שהציבור מתפללין:

ה טוב לומר מיד כשיעור משנתו^{יג} מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתו בחמלה רבה אמונתך ואין צריך לזה נטילת ידיים אף אם ידיו ממונפות מפני שאין קדושה בתיבות נוסח זה כיון שאין בו שום שם (עיין סימן פ"ה^{יד}) מהשמות שאינן נמחקין. אבל אסור להוציא דברי תורה מפיו^{טו} אם לא נטל ידיו עדיין מפני שבתיות עצמן יש בהן קדושה אבל מותר להרהר בדברי תורה בידים ממונפות^{טז}:

ו הניעור משנתו ועמד תיכף ומיד על רגליו הוא קרוב למיתה יותר מן החיים^{יז} אלא ישהה מעט קודם שיעמוד:

ט מודה נבוכים שם. דרכי משה שם. רמ"א סעיף א. וכו' במהר"ב סי"ה.
 י ירמיה שם.
 יא טור. רמ"א סי"א. וכו' במהר"ב סי"א.
 יב ב"י.
 יג טור. רמ"א סי"א. ועי' לקמן סי' צ ס"י.
 יד סדר היום. וכו' במהר"ב סי' ושי"ג.
 טו סעיף ג.
 טז עיי' אליי זוטא סי' ד ס"ק יא. אלי רבה שם ס"ק סז. ב"י סי' פה כשם רבינו יונה.
 יז הרב רבינו יונה בריכות פ"ב, מובא בב"י סי' פה.
 יח גיטין דף ע"ג, א. וראה גם מהר"ב סי' ושי"ג.

א טור. וכו' במהר"ב סי"א.
 ב לרוב סעיף א.
 ג מורה נבוכים ח"ג פ' ג. וב. הרבא דכרכי משה. וכו' במהר"ב סי"ה.
 ד ירמיה כג. כ"י.
 ה רמ"א סעיף א.
 ו ברפ"ם ראשון י"ח י"ח. וברפ"ם הראשונים של הרמ"א: יתעלה ויתרומם.
 ז עולת תמיד ס"ק ב. אליי זוטא סי' ב. אלי רבה ס"ק א. וכו' במהר"ב סי"ו.
 ח עומם ד, יב.

הלכות הנהגת אדם בבוקר א

ז אע"פ שמדין¹⁰ התלמוד¹¹ אין צריך ליטול ידיו תוכף ומיד כשנעויר משנתו אלא רשאי להלך ביתנים וכן מותר מדין התלמוד ליגע במלבושיו קודם נטילת ידים מ"מ חכמי הוהר"א¹² הוזהרו מאד שלא לילך אפילו ד' אמות קודם נטילת ידים שהחית וכן הוזהרו¹³ שלא ליגע במלבושיו קודם נטילת ידים וכל ירא שמים יחמור לעצמו כדבריו הוזהר¹⁴ וכל מדרקק במעשיו יחזר שמיר שנעויר משנתו יטול ידיו¹⁵ אע"פ שמשאר מושבכ ובוה ינצל מהוצאת שכבת זרע לבטלה¹⁶:

ח טוב להשכים קודם אור הבוקר¹⁷ להתחנן לפני בוראו וטוב שיהחנן כשעית שמשנתות המשמרות שהן לסוף שליש הלילה¹⁸ ולסוף שני שלישי הלילה ולכסוף הלילה שבאלו הזמנים הקב"ה זוכר לחורבן בית המקדש וכו' לכן התפלה שיתפלל האדם באותה שעה על החורבן והגלות רצויה וקרובה להתקבל לכן ראוי לכל ירא שמים שיחא מוצר ודואג באותה שעה¹⁹ ולשפוך תחנונים על חורבן בית המקדש כמ"ש²⁰ קומי רוני בלילה לראש אשמורות ומ"מ התורה והתפלה צריך להיות בשמחה²¹ כמ"ש²² עברו את ה' בשמחה ויש לעסוק בתורה שבעל פה²³ וטוב לחבר יום ולילה בתורה או בתפלה²⁴ הן בבוקר הן בערב:

ט טוב מעט תחנונים ככוונה מהרבות שלא ככוונה²⁵ וכן בתלמוד תורה²⁶ ומי שיש לו לב הרבין ללמוד טוב לו ללמוד מלהרבות בתחנונים²⁷ כי תלמוד תורה גדול מעיון תפלה²⁸:

י טוב לומר בכל יום פרשת העקידה²⁹ כדי לזכור זכות האבות לפני הקב"ה³⁰ גם כדי להכניע יצרו לעבוד[ת] השי"ת כמו שמסר יצחק נפשו ופרשת הזמן³¹ כדי שיאמין שכל זמנותיו באין לו בהשגחה שכן היה במן³² שהשגחה הקב"ה לתת לכל אחד עומד לגלותה לכל נפשות ביתו כמ"ש³³ וימורדו בעומר ולא העדיף המרבה והממעיט לא ההסיר ועשרת הרבירות³⁴ שע"י כן יזכור מעמד הר סיני בכל יום³⁵ ותתחוק אמונתו ובקשו חכמים לקבוע עשרת הרבירות בקריאת שמע³⁶ ובטלום מפני המינים שלא יאמרו לעמי הארץ שאין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמענו מפיו בסנינו³⁷

בשם לבנת הספיר. וכו' במהר"ב ס"ב וש"נ
 לג שליה. מ"א ס"ק א.
 לד טור שם. וש"ע סוף ד. וכו' במהר"ב ס"ב.
 לה מקור חיים ס"א א סוף ד. וסולת בגולה ס"ק ד. א"ל
 רבה ס"ק א.
 לו לחזן חזרות פ"ט דברכות ס"ק פד. א"ל וזוטא ס"ק
 ה. וכו' במהר"ב ס"ג.
 לו טאה רפ"א. וראה הלכות תלמוד תורה פ"ד ה"ד.
 לח טור. וכו' במהר"ב ס"ג.
 לט ב"י.
 למ כ"ה בכת"י ובב"י.
 מא וכו' במהר"ב ס"ג. ואינו בנוסח הסידור. ועי' לק"ש
 הכ"ז ע' 95 ואילך ארזות שינוי הנוסח שבנידום.
 מב ג' טור סוף ה. ועי' מהר"ב ס"ג.
 מג שמת מן. יד. ועי' לק"ש שם ע' 96 ד"ע 12.
 מד טור. וכו' במהר"ב ואינו בנוסח הסידור.
 מה ב"י.
 מו ברכות יב, א.
 מז דש"י שם.

יט מ"א ס"ד ס"ק א.
 כ ברכות דף ט, ב.
 כא בי"ח ס"י ה. וכו' במהר"ב ס"ג וש"נ.
 כב סדר היום.
 כג א"ל רבה ס"ק ד.
 כד ש"ל קד"ב. ונבא בעשרת יקנים ס"ק א. באר הושב
 ס"ק ב. א"ל רבה שם].
 כה באר הושב ס"ק ב.
 כו טור.
 כז ברכות ג, א. ובמהר"ב ס"ג ובסידור בסדר השכמת
 הבוקר ובהערת לתיקון הצות פסק שעיקר זמן העת רצון
 הוא בנצות האמיתי, ורק כשאינו יכול אוי לפנות בראש
 האשעורה בל. ועי' קובץ ד"ת ח"ג ע' נב.
 כח דא"ש ברכות פ"א ס"י ב. ב"י.
 כט איתא ב, יט.
 ל מקור חיים (א"ל חיים כהן) טור אורח סוף ג. וסולת
 בגולה ס"ק ג.
 לא תהלים ק, ב.
 לב כתבי הארז"ל. עולת תמיד ס"ק א וא"ל וזוטא ס"ק ב

הלכות הנהגת אדם בבוקר א

לפיכך אסור לאומנם בצבור דרך קביעות בכל יום¹⁰⁰ אפילו שלא בתוך ברכות קריאת שמע¹⁰¹ אלא קודם ברוך שאמר¹⁰² רק כל יחיד מותר לקרותם לעצמו¹⁰³ ולכן אין נוהגים ג"כ לכתבם על קונטרס¹⁰⁴ מיוחד¹⁰⁵ לציבור מפני המינים:

יא אמרו חכמים¹⁰⁶ כל העוסק בתורה עולה כאלו הקריב עולה וכל העוסק בתורת המטא כאלו הקריב המטא לפיכך¹⁰⁷ טוב לומר בכל יום¹⁰⁸ פרשת העולה ומנחה ושלמים ותורה והמטא ואשם ודאי ואשם תלוי וקרבן עולה ויורד¹⁰⁹ דהיינו פרשת ושמעת קול אלה וגו'¹¹⁰ ולפי שכל קרבן הבא בנדבה מעון נסכים לפיכך אחר עולה ושלמים ותורה יאמר פרשת נסכים¹¹¹ אבל המטא ואשם אין מעונים נסכים:

יב אם יודע שנתחייב המטא¹¹² יאמר תחלה פרשת המטא ואח"כ פרשת עולה מפני שהמטא מכפרת לגמרי על אותו עון שהיא באה עליו והעולה הוא דרוק ויש להקדים הכפרה קודם הדרוון שקודם שיתרצה אל המלך לא יקבל הדרוון:

יג פרשת הקרבנות לא יאמר אלא ביום¹¹³ לפי שאין מקריבין קרבן בלילה¹¹⁴ אבל פרשת הכיור¹¹⁵ ופרשת תרומת הדישן כיון שהיו נעשים בלילה יכול לאומנם קודם אור היום: **יד** צריך לומר פרשת הקרבנות מעומד¹¹⁶ וכן מזמור לתורה¹¹⁷ דוגמת הקרבן שהיתה מעומד:

מז כשויים פרשת העולה¹¹⁸ יאמר יהי רצון מלפניך שיהא זה חשוב ומקובל לפניך כאלו הקרבתי עולה וכך יאמר אחר פרשת המנחה והשלמים והתורה מפני שהם באים בנדבה אף אם לא נתחייב בהם אבל לא יאמר כך¹¹⁹ אחר פרשת המטא והאשם¹²⁰ ודאי ותלוי וקרבן עולה ויורד שמא לא נתחייב בהן¹²¹ והרי זה כמקריב חולין בעורה¹²² לפי שאין באים בנדבה.

ומכל מקום אחר פרשת אשם ודאי ותלוי¹²³ יאמר אם נתחייבתי אשם ודאי ותלוי¹²⁴ יהי רצון מלפניך שיהא זה חשוב כו' שעכשיו אם לא נתחייב בהן¹²⁵ אין קריאתו חשובה כהקרבה כלל והרי הוא כקורא בתורה.

אבל אחר פרשת המטא לא יאמר כן¹²⁶ לפי שאם אין הוא יודע בכיורו שעבר עבירה שחייבין עליה המטא אינו יכול להביא קרבן אע"פ שבאמת עבר עבירה שחייבין עליה

מח שלח רשבאי ח"א סי' קפ"ב.

מט ב"ה.

נ ראה דרישה ס"ק ו בשם מהרש"ל (בשו"ת סי' סד), עולת תמיד ס"ק ג.

נא ב"ה רמ"א סעיף ה.

נב לחם חמודות ברכות פ"א ס"ק ט. ח"א ס"ק ט.

נג ככת"י ובמ"א: הניחוח.

נד מנחות ק"א.

נה ב"ה מ"ז סק"ה.

נו סוד ושו"ע סעיף ה, ופ"ה בבהד"ב ס"ט, ואינו בנוסף המסירה.

נז מ"א ס"ק ח.

נח ויקרא ה, א.

נט שלח מסכת תענית ח"א שם.

ס ח"א שם.

סא המנהג רבי תפלה סי' יב. ארחות חיים הלכות מאה ברכות מ"ז. כל בו סי' ב. שו"ע סעיף ג. ועד"ו

בבהד"ב ס"ט וש"נ.

סב ארחות חיים וכל בו שם. ב"ה מ"ז ס"ק ג.

סג מ"א ס"ק י. ופ"ה בסודר אורות פרשת תרומת הדישן, וראה לקמן סי' טש"ג.

סד ערוך תמיד ס"ק ח, ופ"ה לקמן סי' מה סעיף א וש"נ. אבל בבהד"ב ס"ט ספק שאצל מוקמב וש"נ.

סה יד אהרן, ופ"ה מנהג חב"ה, ראה לקו"ש ח"ב ע' 28-29.

סו סוד ושו"ע סעיף ג.

סז מורה מ"א ס"ק יא.

סה מ"א שם.

סט ב"ה.

ע לביש סעיף ג.

עא מ"א שם.

עב רש"י (בהנהגותיו לומר וכשו"ת סי' סד).

עג ב"ה.

עד ח"א ס"ק יא.

הלכות הנהגת אדם בבוקר א"ב

הטאת ואם הביא אין מתכפר לו אא"כ היתה לו תחילה ידיעה ברורה שהטא שנאמר¹⁰ או הודע אליו הטאתו ויש נוהגין¹¹ לומר גם אחר פרשת הטאת אם נתחייבתי כו' כי שטא נודע לו שהטא וחזר ושכח¹²:

מז כשבת ויום טוב לא יאמר יהי רצון מלפניך שיהא זה כו'¹³ לפי שאין קרבנות היחיד קרבים כשבת ויום טוב אבל הפרשיות אין הפסד לאומרו כקורא בתורה וכו"מ אם אינו עם הארץ מוטב שיעסוק בפרשת היום:

יז בערב הפסח ובחול המועד של פסח ובערב יום הכיפורים לא יאמר פרשת תורה¹⁴ מפני שלא היתה תורה קריבה בימים ההם¹⁵ כמו שהבאר בס' תב"ט¹⁶ ותר"ד¹⁷:

יח טוב לומר עם הקרבנות¹⁸ פסוק ושהט אותו על ירך המזבח צפונה וגו'¹⁹ מפני שיש במדרש²⁰ אמר הקב"ה מעיד אני עלי שמים וארץ בשעה שקורין מקרא זה צפונה לפני ה' אני זוכר עקדת יצחק בן אברהם:

יט יש נוהגין²¹ לומר פרשת הכיור ואח"כ פרשת תרומת הדשן²² ואח"כ פרשת התמיד²³ ואח"כ פרשת מזבח מקטר קמרת ואח"כ פרשת סמני הקמורת ועשיתן כי כך היה סדר העבודות במקדש:

ב דין לבישת בנדרים וכו' מ' סעיפים:

א ומפני שמחוייב האדם להיות תמיד אימת בוראו עליו²⁴ יהיה צנוע בכל מעשיו שהענינות והבושת מביאין לדי הכנעה לפני הש"ת לפיכך מי שישן ערום כלא חלוק כשיקום טוב לזהר שלא ישב ואח"כ ילבש חלוקו²⁵ שמיד כשישב הוא מגולה אלא יקח חלוקו ויכניס בו ראשו וזרועותיו בעודנו שוכב ונמצא כשיקום הוא כבר מכוסה ואל יאמר הנני בחדרי הדרים מי רואני? כי הקב"ה מלא כל העולם כבודו אשר לפניו בחשיבה כאורה:

ב וטוב לכל אדם לדקדק בחלוקו ללבושו כדרכו²⁶ שלא יהפך הפנימי לחוץ ויראו התפרות המגנות²⁷ ויתגנה בעיני הבריות ואם לא נזהרו והפך הפנימי לחוץ אם הוא תלמיד חכם צריך לפשטו ולחזור ללבושו כדרכו שלא יהיה בכלל כל משניאי אהבו מות²⁸ שיאמרו הבריות כמה מגונים לומדי תורה²⁹:

בשם רבינו אלי מפריש. וכו"ה כסדרו בתפלה שחרית (ר"ה) נכון מאד.)
פח ראה גם לקטן ס"ח מ"א א.

סימן ב

א לבוש סעף א.
ב שבת דף ק"ח, ב. ספר הראיה לרבינו יונה. מור ושועף סעף א.
ג רבינו יונה שם. טור. וכו"ה במהד"ב ס"א.
ד שבת דף ק"ד, א. מור ושועף סעף ג. פרשה ס"ק ג. אלי זוטא ס"ק א. מ"ו ס"ק ב. וכו"ה במהד"ב ס"ג.
ה מ"א ס"ק ג.
ו פרשה שם. אלי זוטא שם. ט"ז שם.
ז פרשה. לבוש סעף ג. וכו"ה במהד"ב ס"ג. לקטן ס" גג ס"ב.
ח משלי ה', לו. שבת שם.
ט רש"י שם ד"ה משניאי.

עח ויקרא ד, כח.
עו וכו"ה באמירת מנזר לומר חלוקטן ס"א נא ס"א, ושם, שם בשו"ת אין לאומרה, ועי' קובץ יג"ת (ג.) ח"ו ע' ג.
עז ע"ה שם בשם שו"ת (מסכת תענית). וראה הגהות יש נוהגין אות מ.
עט ע"ה שם.
פ וכו"ה באמירת מנזר לומר חלוקטן ס"א נא ס"א, ושם, שם בשו"ת אין לאומרה, ועי' קובץ יג"ת (ג.) ח"ו ע' ג.
פא סעף ג.
פב סעף ג.
פג ארחות חיים הלכות מאה ברכות ס"ו יד בשם הרב יהודה בר יקה ש"ע סעף ת.
פד ויקרא א, יא. וכו"ה בטוב הסדרות.
פה ויקרא רבה ב, י.
פו כ"י בשם ארחות חיים שם. ש"ע סעף מ. ואינו בטוב הסדרות.
פז ראה ס' הענינה (טהרות רפאל) דיני תפלה ס' מו